Ștefan Odobleja și psihologia consonantistă

De la mecanismele gândirii umane la provocările inteligenței artificiale

Lorena Anastasiu

Politolog · specialist în comunicare

Proiectul unei psihologii a relațiilor

Consonanță, reciprocitate, reversibilitate și organizare circulară.

1938–1939 · Lugoj / Paris

Psychologie consonantiste: două volume, 887 de pagini numerotate în total.

Miza teoretică

Regularități și relații între fenomenele psihice, nu simple evenimente izolate.

Odobleja (1938, 1939) · Catalog BCU Cluj-Napoca

Reciprocitate, reversibilitate, circularitate

Concepte apropiate, dar nu interschimbabile; feedbackul este o analogie funcțională.

RECIPROCITATE

Influențe între procese

REVERSIBILITATE

Relații în ambele sensuri

CIRCULARITATE

Rezultatul ajustează acțiunea

Interpretare conceptuală; nu echivalare cu teoria modernă a controlului.

Odobleja și istoria ciberneticii

1938–1939: Odobleja formulează o perspectivă relațională asupra proceselor psihice.

1938–1939

Odobleja: Psychologie consonantiste

1948

Wiener: Cybernetics

DISTINCȚIE

Asemănare ≠ filiație documentată

Contribuția istorică se evaluează distinct de o filiație tehnologică nedemonstrată.

Interacțiunea om–IA: ce se schimbă?

Răspunsul poate modifica reprezentarea problemei și întrebarea următoare.

ASISTENȚĂ DIRECTĂ

Sinteză rapidă · explicație · soluție imediată

ASISTENȚĂ CRITICĂ

Contraargument · justificare · verificare · revizuire

Creativitate: beneficiu și convergență

Doshi & Hauser (2024) · Science Advances

CÂȘTIG INDIVIDUAL

Textele asistate au primit evaluări mai bune în condițiile studiului.

COST COLECTIV POSIBIL

Povestirile asistate au devenit mai asemănătoare între ele.

Limită: experiment privind povestiri scurte, nu creativitatea în general.

Încredere și efort de verificare

Lee și colab. (2025) · CHI

319

Participanți: lucrători în domenii bazate pe cunoaștere

936

Exemple de utilizare IA raportate

ASOCIERE

Încredere mai mare în IA ↔ implicare critică auto-raportată mai mică

Date auto-raportate; asocierea nu demonstrează cauzalitate.

Paradoxul acordului algoritmic

Acordul poate fi confortabil fără să garanteze verificarea critică.

„Ce ar putea demonstra că greșesc?”

Confirmarea justificată este utilă; aprobarea nu înlocuiește dovezile.

Consonanța la Odobleja ≠ consonanța cognitivă la Festinger.

Un model conceptual testabil

Contribuție proprie: o ipoteză despre feedback, reglare cognitivă și autonomie.

FEEDBACK

Răspuns · confirmare · obiecție

MEDIATORI

Încredere · verificare · incertitudine

REZULTATE

Raționament · erori · transfer

Propunere conceptuală de cercetare; nu reprezintă rezultate empirice obținute.

Cum testăm ipoteza?

Repartizare aleatorie; sarcini echivalente; test ulterior fără IA.

A

Fără asistență IA

B

IA oferă răspuns direct

C

IA cere justificări și oferă contraargumente

Indicatori: detectarea erorilor · transferul învățării · calibrarea încrederii

Contribuție și limite metodologice

O perspectivă asupra relațiilor, nu o genealogie tehnologică forțată.

- Perspectiva consonantistă inspiră analiza relațională.
- Analogia cu IA nu dovedește o descendență tehnologică.
- Experimentul este propus, nu realizat; rezultatele sunt necunoscute.

Ce păstrăm în responsabilitatea noastră?

Autonomia intelectuală înseamnă să putem evalua ajutorul primit.

„Cum ajung oamenii să gândească atunci când mașinile le răspund?”

Revenirea la Odobleja este o invitație la cercetare: relații, reglare și judecată independentă.

Bibliografie selectivă

Repere istorice și studii empirice citate în comunicare.

FUNDAMENTE ISTORICE

Odobleja, Ș. (1938–1939). Psychologie consonantiste, vol. I–II.
Wiener, N. (1948). Cybernetics.
Festinger, L. (1957). A Theory of Cognitive Dissonance.

CERCETĂRI CONTEMPORANE

Doshi, A. R. & Hauser, O. P. (2024). Science Advances, 10(28), eadn5290.
Lee, H.-P. și colab. (2025). CHI 2025, articolul 1121.